

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
д. е. н., професор Козак Ю. Г.

« _____ » _____ 2021 р.

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття
освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 6.05051 Міжнародні економічні відносини
за освітньо-професійною програмою «Міжнародна економіка»

**«Стан та перспективи підвищення ефективності зовнішньої
торгівлі товарами Одеського регіону»**

Виконала: студентка 4 курсу ЦЗФН, гр. 7
Антонян Маріанна Арташесівна _____
(підпис)

Науковий керівник:
старший викладач кафедри МЕВ
Гусенко Ольга Сергіївна _____
(підпис)

Одеса - 2021

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність теми. В умовах інтернаціоналізації та глобалізації все більше зростає роль зовнішньоекономічної діяльності в економічному розвитку як країни у цілому, так і її окремих регіонів. Зокрема, в Україні зовнішня торгівля товарами є одним із найважливіших джерел наповнення державного бюджету. Крім того, економічна взаємодія з іншими країнами змушує знижувати витрати, підвищувати продуктивність праці, підтримувати необхідний рівень конкурентоспроможності. Отже, зовнішня торгівля товарами регіонів із зарубіжними країнами є потужним додатковим імпульсом розвитку як регіональної, так й національної економіки.

Зовнішня торгівля товарами спрямована на збалансування виробничих можливостей регіону та переваг споживачів, дає змогу одержати дефіцитні товари, а також реалізувати надлишок окремих товарів, що не поглинаються внутрішнім ринком. Розвиток зовнішньої торгівлі товарами на регіональному рівні компенсує недостатнє забезпечення регіону відповідними ресурсами, сприяє захисту торговельних інтересів країни та стабільному зростанню регіонального та національного доходу. Однак проблемами підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами регіону є відсутність дієвої зовнішньоторговельної інфраструктури, сировинний характер експорту, залежність регіональної економіки від монопольних імпорتنих ринків постачання енергоносіїв та матеріальних ресурсів. В цьому контексті доцільним є дослідження стану та перспектив підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами на рівні регіону з урахуванням специфіки сучасних економічних умов.

Тому актуальність кваліфікаційної роботи бакалавра не визиває сумнівів.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Головною метою дослідження є аналіз сучасного стану та перспектив підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону.

Для реалізації мети, що поставлена, потрібно вирішити наступні завдання:

- дослідити економічну сутність поняття зовнішня торгівля та ефективність зовнішньої торгівлі;
- визначити особливості зовнішньої торгівлі товарами на регіональному рівні;
- систематизувати основні чинники впливу на ефективність зовнішньої торгівлі товарами регіону;
- узагальнити методи аналізу ефективності зовнішньої торгівлі товарами на регіональному рівні;
- проаналізувати сучасний стан та динаміку зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону;
- проаналізувати показники ефективності зовнішньої торгівлі товарами в Одеському регіоні;

- здійснити SWOT- та PEST-аналіз Одеського регіону;
- запропонувати пріоритетні напрями розвитку зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією як фактора підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону;
- визначити головні пріоритети розвитку транспортної інфраструктури Одеського регіону як фактора підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами.

Об'єктом дослідження є ефективність зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону та перспективи її підвищення.

Предметом дослідження виступають теоретико-методичні та організаційно-економічні рішення щодо сучасного стану зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону та перспектив підвищення її ефективності.

Методи дослідження. У процесі наукового дослідження застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. При теоретико-методичному аналізі ефективності зовнішньої торгівлі товарами на регіональному рівні із загальнонаукових методів застосовано аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрактно-логічний метод, метод узагальнення та класифікації. До спеціальних методів належать метод економічного аналізу та метод економіко-математичного моделювання (в процесі аналізу сучасного стану та динаміки показників ефективності зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону), графічний (для наочного схематичного зображення результатів дослідження) та табличний методи (подання результатів зведення та групування аналітичних даних зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону). Робота була здійснена при використанні програми офісного пакету MS Office -Microsoft Excel.

Інформаційна база дослідження. Для написання кваліфікаційної роботи використовувалися наукові праці українських та зарубіжних вчених-економістів, серед яких особливо доцільно виокремити Козака Ю.Г., Циганкову Т.М, Мельнік Т., Шкуропадську Д., Уханову І.О., Гусенко О.С., Платошина А.С., Кіщака Т.І., Крупіна В.Є., Лапшина В.І., Мазаракі А.А. та інших. Інформаційно-довідковою базою слугували нормативно-правові акти України, матеріали наукових конференцій, аналітичні та статистичні матеріали звітів Одеського регіону, а також різноманітні електронні ресурси, зокрема офіційні сайти Світової організації торгівлі, Конференції ООН з торгівлі та розвитку, Міжнародного валютного фонду, Державної служби статистики України, Державної служби статистики України в Одеській області.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи бакалавра була прийнята участь у студентській конференції та опублікована стаття:

Антонян М. Методи аналізу ефективності зовнішньої торгівлі товарами регіону/ Сучасний стан та перспективи розвитку економіки: матеріали наукової

студентської конференції ОНЕУ (м. Одеса, 13 квітня 2021 р.). – Одеса. - 2021. (у друці).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 95 сторінок. Робота містить 14 таблиць та 18 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі кваліфікаційної роботи бакалавра «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ РЕГІОНУ» розглядається сутність економічних категорій ефективність та ефективність зовнішньої торгівлі. Систематизовано фактори впливу на ефективність зовнішньої торгівлі товарами регіону та визначено методи аналізу ефективності зовнішньої торгівлі товарами регіону.

У другому розділі кваліфікаційної роботи бакалавра «АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ» проаналізовано показники сучасного стану та динаміки зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону. Проведено SWOT- та PEST – аналіз регіону. Визначені можливі сценарії підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами регіону. Проаналізовані показники ефективності зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи бакалавра «ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ» визначені перспективи підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами в Одеському регіоні шляхом розвитку зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією. Особливий наголос зроблено на удосконаленні транспортної інфраструктури зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону.

ВИСНОВКИ:

За результатами дослідження, проведеного в кваліфікаційній роботі бакалавра, був проведений порівняльний аналіз поглядів економічних шкіл на зовнішню торгівлю. Було визначено, що зовнішня торгівля товарами являє собою торгівлю товарами певною країною або регіоном з іншими країнами світу.

В роботі було надано визначення поняття «зовнішньоекономічна діяльність регіону» та систематизовані наукові підходи до тлумачення термінів щодо зовнішньоекономічної діяльності регіону. Також була розглянута структура зовнішньоекономічної діяльності регіону.

Було визначено, що на регіональному рівні зовнішня торгівля здійснюється за такими напрямками:

- експорт;
- імпорт;
- фінансово-економічні заходи для стимулювання експорту, розвитку експортного потенціалу та виробництв для заміщення імпорту;
- розвиток інфраструктури зовнішньоторговельної діяльності тощо.

Також в роботі особливий наголос було зроблено на те, що в Україні існує певна регіональна розбалансованість щодо економічного розвитку, а також регіони нерівномірно беруть участь у зовнішній торгівлі, що знаходить висвітлення як в об'ємних, так і в структурних показниках їх економічного розвитку.

З метою побудови теоретичної основи системної оцінки ефективності зовнішньої торгівлі регіону в роботі був наданий аналіз наукових підходів до розуміння сутності поняття ефективності. А також висвітлені теоретичні передумови ефективності зовнішньої торгівлі товарами регіону.

В роботі був здійснений аналіз факторів впливу на зовнішню торгівлю товарами регіону та її ефективність.

Також було систематизовано методика аналізу ефективності зовнішньої торгівлі товарами на регіональному рівні, яка може відбуватися на підставі використання різноманітних методів, зокрема метод аналізу збалансованості зовнішньої торгівлі регіону, структурний аналіз зовнішньої торгівлі (метод ABC та XYZ аналізу), метод аналізу ефективності зовнішньої торгівлі товарами регіону. Була запропонована формула загальної оцінки ефективності зовнішньої торгівлі регіону.

За результатами аналізу сучасного стану, динаміки зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону та її ефективності, були виявлені наступні тенденції:

- Обсяг зовнішньоторговельного обігу товарів Одеського регіону протягом досліджуваного періоду характеризувався різновекторними тенденціями. Так, у 2008 р. він становив 8392,3 млн. дол., що є найвищим показником. У 2015-2020 роках обсяг зовнішньоторговельного обігу істотно зменшився та наразі має рівень 2002-2007 років.
- Щодо динаміки експортно-імпортних операцій в Одеському регіоні, то найвищі темпи зростання експорту були у 2008 р. – 110,73% порівняно з 2007 р., а імпорту також саме у 2008 р. простежувалися найвищі темпи зростання – 135,39%. Якщо у кризових 2014-2015 роках динаміка експорту становила +9,32% та -2,95% відповідно, то імпорт впав вдвічі – відповідно -46,91% та -57,45%. У січні – жовтні 2020 року динаміка експортно-імпортних операцій також є від'ємною, зокрема експорт впав на 22,08%, а імпорт відповідно на 13,51%.

- Сальдо зовнішньої торгівлі товарами в Одеському регіоні протягом 1996-2014 років завжди було від'ємним. І тільки починаючи з 2015 р. до 2018 воно було позитивним. Так у 2015 р. сальдо складало 745,5 млн. дол., у 2016 р. – 273,5, 2017 – 347,7 та у 2018 р. – 112,1 млн. дол. Однак, у 2019 та протягом 10 місяців 2020 року сальдо знову демонструє від'ємні значення, відповідно -520,2 та -568,5 млн. дол.
- Щодо географічної структури експорту Одеського регіону, то особливий наголос треба зробити на переорієнтації експорту товарів з країн Європи (зокрема країн ЄС) на країни Азії. Так, експорт в країни Азії протягом 2010-2019 років демонстрував істотні темпи зростання. З 370 млн. дол. у 2010 р. до 574,3 млн. дол. у 2019 р. У той час як експорт в країни Європи скоротився з 628,9 млн. дол. у 2010 р. до 480,1 млн. дол. у 2019 р. Географічна структура імпорту товарів в Одеський регіон відображає таку ж тенденцію.
- Щодо товарної структури експорту Одеського регіону. Головною статтею експорту були «Продукти рослинного походження» (зокрема, зернові культури). Наразі експорт за цією товарною групою демонструє тенденції до підвищення. Якщо, у 2014 р. він становив 35,7% від загального обсягу експорту, у 2018 р. - 46,8%, а у 2019 році вже 53,3%. В імпорті товарів Одеського регіону переважають такі товарні позиції як «Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання», «Мінеральні продукти» та «Продукти рослинного походження».

В роботі також був проведений SWOT- та PEST-аналіз Одеського регіону та були запропоновані сценарії підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами.

Був здійснений аналіз зовнішньої торгівлі товарами за методом збалансованості. Наразі економіка Одеського регіону не вважається достатньо відкритою, оскільки протягом досліджуваного періоду, експортна квота не перевищувала 35%. Тільки у 2015 році експортна квота становила 37,84%. Економіка Одеського регіону вважається імпортозалежною, оскільки імпортна квота, протегом 2004-2018 років, перевищувала 15%.

Проаналізувавши динаміку змін зовнішньоторговельної квоти, також був зроблений висновок щодо «закритості» економіки Одеського регіону, оскільки зовнішньоторговельна квота не перевищує 1.

АВС - аналіз дав змогу оцінити внесок кожної товарної позиції в структуру експорту чи імпорту, а XYZ - аналіз – відстежити їхню динаміку в часі. Розглянута товарна структура зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону за цим методом не є ефективною, оскільки в 2019 р. тільки в експорті присутня одна товарна позиція за групою АХ, а групи ВХ ні в експорті, ні в імпорті регіону не має.

В роботі було зазначено, що протягом 2005-2018 р., тільки у 2008 році

загальний коефіцієнт ефективності зовнішньої торгівлі товарами регіону становив 2,98. Тобто можна зробити висновок, що наразі зовнішня торгівля товарами Одеського регіону є неефективною.

За результатами дослідження, здійсненого в кваліфікаційній роботі бакалавра, були визначені проблеми розвитку сільськогосподарської галузі на регіональному рівні. Зокрема, головною проблемою є надмірна сировинна спрямованість та невисока частка сільськогосподарської продукції зі значною доданою вартістю у структурі експортних поставок Одеського регіону. Адже товарну структуру експорту галузі сільського господарства характеризують в основному як сировинно-спрямовану, при цьому існує значний галузевий дисбаланс у співвідношенні тваринницької та рослинницької продукції. Так, наприклад, у розрізі товарних груп у період січень-жовтень 2020 р. було експортовано продукції тваринного походження та живих тварин лише на суму 14 млн. дол. США, що у загальній структурі агропродовольчого експорту складає 1,84%, тоді як за аналогічний період продукції рослинного походження було реалізовано на суму 471,3 млн. дол. США (або 61,55%), жирів та олії рослинного або тваринного походження – на 212,8 млн. дол. США (або 27,8%), готових продуктів харчування – на 67,4 млн. дол. США (8,81 %) тощо.

Також в роботі були визначені стратегічні пріоритети розвитку зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією Одеського регіону в якості фактора підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами. На нашу думку, один із стратегічних напрямків прискорення інноваційних процесів в регіоні – створення інноваційних сільськогосподарських кластерів. Передумовою цього є те, що кластер дозволяє підвищити ефективність взаємодії приватного сектора, держави, торговельних асоціацій, дослідницьких і освітніх установ в інноваційному процесі.

Щодо підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами за рахунок удосконалення транспортної інфраструктури, то варто зазначити, що вплив транспортно-логістичних витрат на економіку в цілому та на обсяг торгівлі зокрема досить високий. За оцінками, збільшення транспортних витрат на 10% зменшує обсяг торгівлі на 20%, а подвоєння витрат на доставку уповільнює зростання ВВП на 0,5%. Згідно з дослідженням проекту технічної допомоги ЄС, в Україні логістичні витрати становлять майже 18% від ВВП. А, наприклад, у США у 2018 році логістичні витрати становили 8,0% ВВП. У ЄС витрати на логістичні послуги, такі як перевезення і зберігання, становлять 10-12% вартості готової продукції для європейських компаній. Відповідно, зниження логістичних витрат до рівня європейських країн (10-12% ВВП) сприятиме значному підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних товарів на міжнародних ринках.

Також в роботі були визначені головні пріоритети розвитку транспортної інфраструктури Одеського регіону, зокрема розбудова та розвиток національного

логістичного хабу на території регіону, збільшення вантажо- та пасажиропотоків, взаємодія всіх видів транспорту як основи створення мультимодального транспортного вузла, розвиток туризму, поліпшення інвестиційного клімату та збільшення обсягів залучення інвестицій, які є умовою розвитку не тільки транспортної галузі, а й національної безпеки та конкурентоспроможності країни.

До першочергових питань транспортної інфраструктури Одеського регіону, які потребують вирішення на загальнодержавному рівні, були віднесені:

1. Продовження реалізації проекту з будівництва транспортного коридору «GO Highway», який з'єднає Балтійське і Чорне море, Гданськ і Одесу.
2. Будівництво нових швидкісних автомагістралей, автомобільних доріг загального користування державного значення за пріоритетними напрямками розвитку регіону та за напрямками туристичних маршрутів.
3. Створення умов для розвитку малого бізнесу в транспортній сфері шляхом спрощення митних та інших процедур для залучення іноземних інвесторів у транспортно-інфраструктурну сферу регіону.
4. Впровадження морського «єдиного вікна» в портах (інформаційна система, що дасть можливість збирати і аналізувати дані про судна).

АНОТАЦІЯ

Антонян Маріанна Арташесівна, «Стан та перспективи підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону»,
кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра
6.05051 «Міжнародні економічні відносини» за освітньою програмою «Міжнародна економіка»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2021 рік

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є ефективність зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону та перспективи її підвищення.

У роботі розглядаються теоретико-методичні основи дослідження ефективності зовнішньої торгівлі товарами на регіональному рівні. Систематизовано фактори впливу на ефективність зовнішньої торгівлі товарами регіону та визначено методи аналізу ефективності зовнішньої торгівлі товарами регіону.

Проаналізовано показники сучасного стану та динаміки зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону. Проведено SWOT- та PEST – аналіз регіону. Визначені можливі сценарії підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами регіону. Проаналізовані показники ефективності зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону.

Визначені перспективи підвищення ефективності зовнішньої торгівлі товарами в Одеському регіоні шляхом розвитку зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією. Особливий наголос зроблено на удосконаленні транспортної інфраструктури зовнішньої торгівлі товарами Одеського регіону.

Ключові слова: зовнішня торгівля регіону, ефективність зовнішньої торгівлі товарами регіону, товарна та географічна структура зовнішньої торгівлі товарами, експортна квота, імпортна квота, ABC та XYZ – аналіз, загальний показник ефективності зовнішньої торгівлі товарами регіону,

сільськогосподарська продукція, сільськогосподарський кластер, транспортна інфраструктура, мультимодальний логістичний хаб.

SUMMARY

Antonyan Marianna, "The state and prospects of improving external efficiency trade in goods of the Odessa region ",
qualification work for a bachelor's degree
6.05051 "International Economic Relations"
under the educational program "International Economics"
Odessa National Economic University
Odessa, 2021

The bachelor's thesis consists of three sections. The object of the study is the efficiency of foreign trade in goods of the Odessa region and the prospects for its improvement.

The paper considers the theoretical and methodological foundations of the study of the effectiveness of foreign trade in goods at the regional level. The factors influencing the efficiency of foreign trade in goods of the region are systematized and the methods of analysis of the efficiency of foreign trade in goods of the region are determined.

Indicators of the current state and dynamics of foreign trade in goods of the Odessa region are analyzed. SWOT and PEST analysis of the region was conducted. Possible scenarios for improving the efficiency of foreign trade in goods in the region are identified. The indicators of efficiency of foreign trade in goods of the Odessa region are analyzed.

Prospects for improving the efficiency of foreign trade in goods in the Odessa region through the development of foreign trade in agricultural products. Special emphasis was placed on improving the transport infrastructure of foreign trade in goods of the Odessa region.

Key words: foreign trade of the region, efficiency of foreign trade in goods of the region, commodity and geographical structure of foreign trade in goods, export quota, import quota, ABC and XYZ - analysis, general indicator of efficiency of foreign trade in goods of the region, agricultural products, agricultural cluster, multimodal logistics hub.